

Sosiaali-, terveys- ja pelastustoimialan yksiköt

VAMMAISPALVELULAIN SOVELTAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ

Voimassa	12.6.2025-11.6.2035
Korvaa	Pysyväisohjeen: Vammaispalvelulain soveltaminen sosiaalityössä, 4.4.16, 22.12.2009
Luokka	Ydintoiminnot
Asiasanat	Vammaispalvelulaki, vammainen henkilö, sosiaalityö, toimintarajoite, palvelutarpeen arviointi, asiakassuunnitelma, monialainen yhteistyö, osallisuus, omatyöntekijä
Diaarinumero	HEL 2025-008591
Säädökset	Vammaispalvelulaki (675/2023); hallintolaki (434/2003); yhdenvertaisuuslaki (1325/2014); yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016); sosiaalihuoltolaki (1301/2014); laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta (741/2023); terveydenhuoltolaki (1326/2010); ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystoimista annettu laki (980/2012); varhaiskasvatuslaki (540/2018); perusopetuslaki (628/1998); laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992); laki hyvinvointialueesta (611/2021); laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021); laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla (615/2021); laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977); laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä (817/2015); kielilaki (423/2003); lastensuojelulaki (417/2007); laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000); laki holhoustoimesta (442/1999); laki toimeentulotuesta (1412/1997)

SISÄLLYS

1 YLEISTÄ.....	3
2 VAMMAISPALVELULAIN TARKOITUS	3
2.1 Kohtuulliset mukautukset.....	4
3 LAIN SOVELTAMINEN JA SUHDE MUUHUN LAINSÄÄDÄNTÖÖN	5
3.1 Yleisten palvelujen ensisijaisuus	5
3.2 Vammaispalvelulain soveltaminen.....	6
3.2.1 Vamman tai sairauden aiheuttamat toimintarajoitteet ja niiden pitkäaikaisuus	7
3.2.2 Vamma tai sairaus yhdessä yhteiskunnassa esiintyvien esteiden kanssa	8
3.2.3 Välttämätön avun tai tuen tarve tavanomaisessa elämässä	8
4 VAMMAISPALVELULAIN MUKAISET PALVELUT JA TUKITOIMET	8
5 VAMMAISPALVELULAIN JA KEHITYSVAMMALAIN VÄLINEN SUHDE.....	10
6 VAMMAISEN HENKILÖN OSALLISUUDEN TUKEMINEN ASIAKASPROSESSISSA	11
6.1 Palvelutarpeen arviointi	12
6.2 Asiakassuunnitelma	13
6.3 Vammaisen lapsen osallisuuden tukeminen.....	14
7 LAKI SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN ASEMASTA JA OIKEUKSISTA.....	15
8 OMATYÖNTEKIJÄ	16
9 LÄHEISVERKOSTON KARTOITTAMINEN	17
10 MONIALAINEN YHTEISTYÖ	18
11 HAKEMINEN, PÄÄTÖKSENTEKO JA PALVELUJEN TOTEUTTAMINEN	18
12 ASIAKASMAKSUT	21
13 MUUTOKSENHAKU	22
14 SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET	23
LIITE 1	25

1 YLEISTÄ

Pysyväisohje on tarkoitettu sovellettavaksi sosiaalityössä. 1.1.2025 voimaan tulleen vammaispalvelulain (675/2023) myötä pysyväisohje on päivitetty kokonaisuudessaan vastaamaan uutta vammaispalvelulakia.

Pysyväisohje liittyy kaikkiin vammaispalveluissa sovellettaviin vammaispalvelulakia käsitteleviin pysyväisohjeisiin. Tässä pysyväisohjeessa on kuvattu muun muassa vammaispalvelulain tarkoitus, lain soveltamisala, suhde muuhun lainsäädäntöön, vammaisen henkilön määritelmä, vammaispalvelulain mukaiset palvelut ja tukitoimet, palvelutarpeen arviointi sekä asiakassuunnitelma.

Pysyväisohjeen liitteenä on kumottu pysyväisohje Vammaispalvelulain soveltaminen sosiaalityössä, 4.4.16, 22.12.2009, joka koskee ennen 1.1.2025 voimassa ollutta vammaispalvelulakia (380/1987). Liitteen ohjeita kuitenkin noudatetaan tilanteissa, joissa vammaispalveluhakemus on tullut vireille ennen 1.1.2025. Myös ennen 1.1.2025 vireille tulleet muutoksenhakuasiat käsitellään noudattaen vanhoja säännöksiä ja soveltamisohjeita. Jos vammaispalveluhakemus on tullut vireille ennen 1.1.2025, käsitellään myös hakemukseen annettua päätöstä koskeva muutoksenhakuasia vanhan lain ja soveltamisohjeen mukaisesti, vaikka muutoksenhakuasia olisi tullut vireille 1.1.2025 tai sen jälkeen.

2 VAMMAISPALVELULAIN TARKOITUS

Vammaispalvelulain 1 §:n mukaisesti lain tarkoituksena on:

- 1) toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä;
- 2) tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista;
- 3) turvata vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut. (Vammaispalvelulaki 675/2023, jatkossa VPL, 1 §.)

Tarkoitussäännös ohjaa lain toimeenpanoa sekä palveluja koskevien säännösten tulkintaa ja soveltamista myös yksittäisten päätösten tasolla. Lain tarkoitus tulee aina ottaa huomioon palvelujen suunnittelu- ja päätöksentekoprosessissa. Lain tarkoitus ohjaa lisäksi palvelujen tuottamis- ja toteuttamistavan valinnassa. Lain tarkoituksena on kirjoitettu keskeisimmät perustuslain ja YK:n vammaissopimuksen periaatteet, joita vammaispalvelulailla on tarkoitus toteuttaa. (Hallituksen esitys eduskunnalle vammaispalvelulaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi HE 191/2022, jatkossa HE 191/2022, s. 151.)

Palvelut on toteutettava sisällöltään, laadultaan, määrältään ja tuottamistavaltaan vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen ja edun mukaisina. Asiakkaan oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihooltoon säädetään sosiaalihooltolain 30 §:ssä ja sosiaalihuollon asiakaslain 4 §:ssä. Palvelujen järjestäjän on huolehdittava, että vammaisen henkilön eri lakeihin perustuvat palvelut muodostavat vammaispalvelulain tarkoitusta toteuttavan yhtenäisen kokonaisuuden. (VPL 5 § 2 ja 3 momentti.)

2.1 Kohtuulliset mukautukset

Yhdenvertaisuuden edistäminen on vammaispalvelulain kantava periaate. Yleis- ja erityislainsäädännön mukaisten palvelujen ja niiden järjestämistapojen saavutettavuudesta ja käytettävyydestä tulee tarvittaessa huolehtia kohtuullisten mukautusten avulla YK:n vammaissopimuksen, perustuslain ja yhdenvertaisuuslain velvoitteiden mukaisesti. Kohtuullisilla mukautuksilla huomioidaan vammaisen henkilön yksilölliset olosuhteet päätöksenteossa ja päätösten toimeenpanossa sekä turvataan yhdenvertaisuutta yksittäisissä tilanteissa (hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihooltolain 4 §:n muuttamisesta HE 122/2024, jatkossa HE 122/2024, s. 37 ja 41).

YK:n vammaissopimuksen mukaan kohtuulliset mukautukset ovat tarvittaessa ja tapauskohtaisesti toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten henkilöiden mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa (2 artikla).

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 §:n 1 ja 2 momentin mukaan viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palvelujen tarjoajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa käyttää viranomaisen palveluita sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoriutua työtehtävistä ja edetä työllä. Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan ensisijaisesti huomioon vammaisen ihmisen tarpeet ja lisäksi viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden ja palvelujen tarjoajan koko, taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

Kohtuullisten mukautusten tulee vastata kulloisessakin tilanteessa vammaisen henkilön tarvetta. Toimenpide on tarvittava esimerkiksi silloin, kun jokin palvelu ei ole vammaisen ihmisen saatavilla muihin verrattuna vastaavalla tavalla ilman mukautusta. Toimenpiteen tulee vastata vammaisen ihmisen tarpeeseen, se tulee toteuttaa kohtuullisessa ajassa mukauttamispyynnön esittämisestä, ja sen tulee olla käytännön näkökulmasta

olosuhteisiin soveltuva. (Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi HE 19/2014 vp, s. 79.) Kohtuullisten mukautusten toteuttamiseen on velvollisuus, joka koskee tilanteita, joissa henkilö on pyytänyt mukautusta sekä tilanteita, joissa on tultu tietoiseksi mukautuksen tarpeesta (hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi HE 148/2022 vp, s. 69).

Mukautuksissa voi olla kyse esimerkiksi viranomaisen palvelusta, sen sisällöllisistä mukautuksista, tiedottamisen tavasta, liikkumisen tuen järjestämistavasta tai asiakasmaksujen suuruudesta. Mukautusten toteuttaminen vaatii yksilöllistä harkintaa, jossa ensisijaisesti arvioidaan vammaisen henkilön tarvetta.

3 LAIN SOVELTAMINEN JA SUHDE MUUHUN LAINSÄÄDÄNTÖÖN

3.1 Yleisten palvelujen ensisijaisuus

Sosiaalihuollon oikeusperiaatteena on yleisen lainsäädännön ensisijaisuus. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on sosiaalihuollon palveluihin ensisijaisesti sovellettava yleislaki. Siinä säädetään kattavasti asiakkaan erilaisiin tarpeisiin vastaamiseksi järjestettävistä palveluista. Vammaisen henkilön palvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain, terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella. (VPL 2 § 2 momentti).

Palvelujen järjestämisvastuusta säädetään hyvinvointialueesta annetussa laissa (611/2021), sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021) ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/202).

Ensisijaisen lainsäädännön mukaan järjestettävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista voidaan periä maksu siten kuin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetussa laissa (734/1992) (jatkossa asiakasmaksulaki) säädetään. Asiakasmaksun alentamisesta ja perimättä jättämisestä säädetään asiakasmaksulain 11 §:ssä sekä vammaispalvelulain 2 §:n 4 momentissa. Asiakasmaksusta annetaan asiakkaalle asiakasmaksulain mukaisesti erillinen päätös tai päätöstä vastaava lasku. Vammaispalvelut ovat asiakasmaksulain 4 §:n mukaisesti pääasiassa maksuttomia.

Asiakasmaksulain mukaan asiakkaan sosiaalihuollon palveluista määrätty maksu ja terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyn mukaan määrätty maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai

perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Hyvinvointialue voi samoilla perusteilla päättää alentaa tai jättää perimättä myös tasasuuruisia terveystalvelujen maksuja. Hyvinvointialue voi päättää, että maksuja voidaan alentaa tai jättää perimättä myös silloin, jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen. Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen on oltava ensisijaista toimeentulotukeen nähden. (Asiakasmaksulaki 11 § 1–3 momentti.)

Sen lisäksi, mitä asiakasmaksulain 11 §:ssä säädetään maksun perimättä jättämisestä tai määrätyn maksun alentamisesta, ensisijaisen lainsäädännön perusteella järjestetyistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista määrättävä maksu on jätettävä määräämättä tai perimättä tai sitä on alennettava, jos maksu estää vammaisen henkilön palvelujen yksilöllisen järjestämisen tai vaikeuttaa sitä olennaisesti tai jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen. (VPL 2 § 4 momentti.)

3.2 Vammaispalvelulain soveltaminen

Vammaispalvelulailla ei ole tarkoitus luoda parempia oikeuksia palvelujen käyttäjille siinä tilanteessa, jossa riittävät ja sopivat palvelut ovat annettavissa ensisijaisen lainsäädännön perusteella (HE 122/2024, s. 20). Vammaispalvelulain perusteella järjestetään palveluja vain, jos muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä. Asiakkaan edusta säädetään sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä. (VPL 2 § 1 momentti.) Asiakkaan edun arvioinnissa ei oteta huomioon palvelusta määrättävää maksua (sosiaalihuoltolaki, jatkossa SHL, 4 § 3 momentti).

Vammaispalvelulain 2 §:n 1 momentin mukaan vammaispalvelulakia sovelletaan erityispalvelujen järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Vammaispalvelulaissa käytetty vammaisen henkilön käsite tarkoittaa aina henkilöä, joka täyttää edellä mainitun säännöksen mukaiset lain soveltamisen edellytykset (HE 191/2022, s. 149). Helsinki järjestää vammaispalveluja vammaispalvelulain tarkoittamille henkilöille, joiden kotikunta on Helsinki.

Kaikkien toimintarajoitteiden osalta tulee yhdenvertaisesti arvioida yksilöllisen avun, tuen ja huolenpidon tarve, yleisten palvelujen sopivuus ja oikeus saada palveluja vammaispalvelulain perusteella (HE 191/2022, s. 157).

Jotta vammaiseen henkilöön voidaan soveltaa vammaispalvelulakia, hänen tulee täyttää vammaispalvelulain 2 §:ssä mainitut edellytykset. Edellytyksiä on avattu seuraavissa kappaleissa 3.2.1–3.2.3.

3.2.1 Vamman tai sairauden aiheuttamat toimintarajoitteet ja niiden pitkäaikaisuus

Vammaispalvelulain 2 §:n mukaan pelkkä diagnoosi tai vamman vaikeusaste ei kerro vamman aiheuttamasta toimintakyvyn heikentymisestä tai avun ja tuen tarpeesta. Tämän vuoksi henkilön palvelutarve on arvioitava aina yksilöllisesti, ja päätös sovellettavasta laista tehdään kokonaisharkinnan perusteella.

Toimintarajoitteiden tulee aina liittyä pitkäaikaiseen vammaan tai sairauteen, jotta siitä johtuvaan välttämättömään avun ja tuen tarpeeseen voitaisiin vastata vammaispalvelulain mukaisin palveluin (HE 122/2024, s. 52). Toimintarajoitteen pitkäaikaisuutta arvioidaan samoin kuin vanhan vammaispalvelulain (380/1987) aikana. Lähtökohtana on vähintään vuoden kestävä toimintarajoite, ei tilapäinen esimerkiksi leikkauksen jälkitila. Kuitenkin nopeasti etenevissä parantumattomissa sairauksissa palvelut tulee myöntää ilman viivettä.

Sosiaaliset toimintarajoitteet ilmenevät erilaisina sosiaalisiin suhteisiin, vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon liittyvinä ongelmina. Sosiaaliset toimintarajoitteet voivat vaikeuttaa esimerkiksi asioiden hoitamista, julkisilla kulkuvälineillä liikkumista, koulunkäyntiä, opiskelua, harrastuksiin osallistumista sekä työelämää. Sosiaaliset toimintarajoitteet voivat myös aiheuttaa sellaista huolenpidon tarvetta, jota vastaavan ikäisellä henkilöllä ei tavallisesti esiinny. Sosiaalisen toimintarajoitteen tulee aina liittyä pitkäaikaiseen vammaan tai sairauteen, jotta siitä johtuvaan välttämättömään avun ja tuen tarpeeseen voitaisiin vastata vammaispalvelulain mukaisilla palveluilla. (HE 122/2024, s. 52).

Fyysisellä toimintarajoitteella tarkoitetaan esimerkiksi henkilön kykyä liikkua tai selviytyä jokapäiväiseen elämään liittyvistä asioista ilman apuvälineitä. Kognitiivisella vamman tai sairauden aiheuttamalla toimintarajoitteella tarkoitetaan henkilön suoriutumista arjessa esimerkiksi kotona, sosiaalisissa suhteissa, opiskelussa, harrastuksissa tai työelämässä. Psyykkisellä toimintarajoitteella, joka aiheutuu vammasta tai sairaudesta, tarkoitetaan esimerkiksi elämänhallintaan liittyviä vaikeuksia selviytyä jokapäiväisistä arjen rutiineista. Aisteihin liittyvillä toimintarajoitteilla tarkoitetaan esimerkiksi näkö- tai kuulovammaan perustuvia tarpeita. (Tapio Räty, Uusi vammaispalvelulaki, 2025, s. 70.)

3.2.2 Vamma tai sairaus yhdessä yhteiskunnassa esiintyvien esteiden kanssa

Vammaispalvelulain 1 §:n mukaisesti lain tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa sekä ehkäistä ja poistaa niiden toteutumisen esteitä.

Vamma tai sairaus ei yksin kerro avun ja tuen tarpeesta. Vammaispalvelulakia sovelletaan henkilöön, jonka vamma tai sairaus yhdessä yhteiskunnassa esiintyvien

esteiden kanssa estää osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa (ns. vammaisuuden sosiaalinen malli) ja jonka itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttää välttämättä vammaispalvelulain mukaisia palveluja (StVM 28/2024, s. 5). Yhteiskunnassa esiintyvät esteet voivat olla fyysisiä tai saavutettavuuteen taikka asenteisiin liittyviä esteitä. Siksi avun ja tuen tarvetta tulee aina arvioida suhteessa toimintaympäristöön ja vammaisen henkilön yksilölliseen elämäntilanteeseen (HE 191/2022, s. 158).

3.2.3 Välttämätön avun tai tuen tarve tavanomaisessa elämässä

Vammaispalvelulain 2 §:n 1 momentin mukaan vammaispalvelulakia sovelletaan erityispalvelujen järjestämiseen niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Omaa elämää koskeva päätöksenteko sekä yhdenvertainen osallisuus yhteiskuntaan ovat tavanomaisen elämän olennaisia osia. Tavanomaiseen elämään kuuluvia toimintoja ovat myös muun muassa itsestä, perheestä ja kodista huolehtiminen, liikkuminen, opiskelu, työ ja muu osallistuminen yhteiskuntaan, vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa sekä sosiaalinen elämä ja vapaa-ajan vietto tai loma-ajan toiminta. (HE 191/2022, s. 164.)

Välttämättömyyden edellytys täyttyy, jos vammainen henkilö ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia ja sopivia itsenäisen elämän, osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytyksenä olevia palveluja sosiaalihuoltolain tai muiden yleislakien perusteella. Apu tai tuki on välttämätöntä, jos henkilö ei ilman sitä kykene suoriutumaan kulloinkin kyseessä olevasta toiminnosta. Apu tai tuki on arvioitava välttämättömäksi myös, jos henkilön terveys tai turvallisuus vaarantuisi ilman apua tai tukea. (HE 191/2022, s. 162.)

4 VAMMAISPALVELULAIN MUKAISET PALVELUT JA TUKITOIMET

Vammaispalvelulain 6 §:n 1 momentissa määritellään avun ja tuen tarpeisiin vastaavat palvelut ja tukitoimet. Hyvinvointialueen on järjestettävä vammaisille henkilöille:

- 1) valmennusta;
- 2) henkilökohtaista apua;
- 3) erityistä osallisuuden tukea;
- 4) tuettua päätöksentekoa;
- 5) vaativaa moniammatillista tukea;
- 6) asumisen tukea;
- 7) lapsen asumisen tukea;

- 8) tukea esteettömään asumiseen;
- 9) lyhytaikaista huolenpitoa;
- 10) päivätoimintaa;
- 11) kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaa;
- 12) liikkumisen tukea; ja
- 13) taloudellista tukea hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle.

Hyvinvointialueen on järjestettävä vammaiselle henkilölle edellä tarkoitettuja palveluita silloin, kun vammaisen henkilön itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutuminen sitä välttämättä edellyttää (VPL 6 § 2 momentti). Näistä palveluista ja tukitoimista on tarkempia ohjeita erillisissä pysyväisohjeissa.

Hyvinvointialue voi määrärahojen puitteissa järjestää osana vammaisen henkilön omaa valmennusta vammaisen henkilön läheisille valmennusta vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi, järjestää vammaiselle henkilölle vammaispalvelulaissa tarkoitettua taloudellista tukea ja järjestää muita lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia palveluita ja tukitoimia (VPL 6 § 3 momentti). Vammaispalvelulain 7 § 4 momentin mukaan hyvinvointialueen kuitenkin on järjestettävä osana vammaisen henkilön omaa valmennusta hänen perheelleen ja muille hänelle läheisille henkilöille viittomakielen opetusta ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointikeinojen käytön ohjausta sekä valmennusta vammaisen henkilön elämän muutostilanteiden tukemiseksi, jos se on tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi.

Kaikkien asiakasryhmien tarpeisiin on ensisijaisesti pyrittävä vastaamaan sosiaalihuoltolaissa säädetyillä yleisillä sosiaalipalveluilla. Jos nämä osoittautuvat riittämättömiksi, mahdottomiksi tai epätarkoituksenmukaisiksi, on palvelut järjestettävä erityislain nojalla. Pohdittaessa, mikä lainsäädännös tulee sovellettavaksi, on aina valittava se säännös, joka parhaiten toteuttaa asiakkaan etua. Periaatetta on sovellettava silloin, kun tietty sosiaalipalvelu voitaisiin myöntää kahden eri lainsäädännön perusteella. (HE 122/2024, s. 11.)

Sosiaalihuoltolain 4 §:n 1 momentissa määritellään asiakkaan edun arvioimisessa huomioitavia seikkoja. Kyseessä on tyhjentävä luettelo. Säännöksen mukaan asiakkaan etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintatavat ja ratkaisut parhaiten turvaavat:

- 1) asiakkaan ja hänen läheistensä hyvinvoinnin;
- 2) asiakkaan itsenäisen suoriutumisen ja omatoimisuuden vahvistumisen sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
- 3) tarpeisiin nähden oikea-aikaisen, oikeanlaisen ja riittävän tuen;
- 4) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan;

- 5) kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisen;
- 6) toivomuksia, taipumuksia ja muita valmiuksia vastaavan koulutuksen, väylän työelämään sekä osallisuutta edistävän toiminnan; ja
- 7) asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnan asiakkaan kanssa.

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Sosiaalipalveluista perittävistä maksuista säädetään erikseen. (SHL 4 § 2 ja 3 momentti.)

5 VAMMAISPALVELULAIN JA KEHITYSVAMMALAIN VÄLINEN SUHDE

Kehitysvammaisten erityishuollosta annetun lain (519/1977) (jatkossa kehitysvammalaki) mukaiseen erityishuoltoon kuuluu 1.1.2025 alkaen vain ne palvelut, jotka liittyvät tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämiseen sekä kehitysvammalaissa mainittujen rajoitustoimenpiteiden käyttöön erityishuollossa. Kehitysvammalain perusteella tehdään ainoastaan päätökset erityishuollon antamisesta ja lopettamisesta, rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä sekä tahdosta riippumattomasta erityishuollosta. (HE 191/2022, s. 227.)

Kehitysvammalain perusteella ei enää järjestetä palveluja. Tämän vuoksi myöskään erityishuolto-ohjelmia ei enää laadita, vaan vammaisille henkilöille tehdään sosiaalihuoltolain mukainen asiakassuunnitelma. Kehitysvammaisten henkilöiden tarvitsemat sosiaalipalvelut järjestetään ensisijaisesti sosiaalihuoltolain ja toissijaisesti vammaispalvelulain mukaan ja terveyspalvelut terveydenhuoltolain mukaan. Rajoitustoimenpiteitä voidaan kohdistaa vain erityishuollossa olevaan henkilöön ja vain kehitysvammalaissa säädetyin edellytyksin. (HE 191/2022, s. 228.)

Erytyishuolto-ohjelmat ja kehitysvammalain mukaiset palvelupäätökset ovat voimassa niihin merkityn voimassaoloajan, mutta kuitenkin enintään kolme vuotta 1.1.2025 lukien. Poikkeuksena on kehitysvammalain perusteella tehty päätös kuntouttavasta varhaiskasvatuksesta, jota ei koske kolmen vuoden enimmäisaika. Päätös pysyy voimassa päätökseen merkityn voimassaoloajan, vaikka voimassaoloaika olisi pidempi kuin kolme vuotta (kehitysvammalain muutoksia koskevat siirtymäsäännökset).

Erytyishuollosta on pysyväisohje: PYSY132, Tahdosta riippumattomaan erityishuoltoon määrittäminen ja rajoitustoimenpiteet kehitysvammaisten henkilöiden erityishuollossa.

6 VAMMAISEN HENKILÖN OSALLISUUDEN TUKEMINEN ASIAKASPROSESSISSA

Palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelman tekemisestä yhteistyössä asiakkaan kanssa säädetään sosiaalihuoltolain 36, 37 ja 39 §:ssä. Vammaisen henkilön palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelman tekemisestä vastaa kuitenkin aina sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettu virkasuhteessa oleva ammattihenkilö (VPL 4 § 1 momentti). Sosiaalihuoltolain tarkoittamien erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalityöntekijä (SHL 36 § 5 momentti).

Palvelujen toteuttaminen ja seuranta on tehtävä yhteistyössä vammaisen henkilön kanssa niin, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus olla osallisena asiakasprosessin kaikissa vaiheissa. Vammaisen henkilön osallisuutta on tuettava hänen toimintakykynsä, ikänsä ja kehitysvaiheensa sekä elämäntilanteensa edellyttämällä tavalla. Vammaista henkilöä on tarvittaessa tuettava tiedon saannissa sekä oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa. (VPL 3 § 1 momentti.)

Vammaisella henkilöllä on oikeus käyttää viittomakieltä tai muuta hänelle soveltuvaa kommunikointikeinoa. Asiakkaan oikeudesta käyttää suomen, ruotsin ja saamen kieltä sekä oikeudesta tulkkaukseen säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) (järjestämislaki) 5 §:ssä sekä kielilaissa (423/2003). (VPL 3 § 2 momentti.) Järjestämislain 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä sekä suomeksi että ruotsiksi kaksikielisen hyvinvointialueen alueella siten, että asiakas saa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut valitsemallaan kielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) (jatkossa sosiaalihuollon asiakaslaki) 5 §:n 3 momentin mukaan, jos sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä taikka asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta.

Jos on kysymys asiasta, joka voi tulla vireille viranomaisen aloitteesta, on tulkitsemisesta ja kääntämisestä huolehdittava siten kuin hallintolain (434/2003) 26 §:ssä säädetään.

6.1 Palvelutarpeen arviointi

Sosiaalihuoltolain 36 ja 39 §:ssä säädetään palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman tekemisestä yhteistyössä asiakkaan kanssa. Kun sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus palvelutarpeen arviointiin, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. (SHL 36 § 1 momentti.)

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos:

- 1) henkilö on yli 75-vuotias;
- 2) henkilö saa vammaisuuksista annetun lain (570/2007) 9 §:n mukaista ylintä hoitotukea;
- 3) henkilö on vammaispalvelulaissa tarkoitettu vammainen henkilö. (SHL 36 §.)

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta (SHL 36 § 3 momentti).

Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Ikääntyneen väestön palvelutarpeen selvitystä tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulaissa (980/2012) säädetään. Vammaisen henkilön palvelutarvetta arvioitaessa on lisäksi noudatettava vammaispalvelulakia. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa (417/2007). (SHL 36 § 4 momentti.)

Palvelutarpeen selvittämisen perusteella arvioidaan, onko henkilöllä tuen tarvetta. Jos henkilö tarvitsee tukea, arvioidaan, onko tuen tarve luonteeltaan tilapäistä, toistuvaa tai pitkäaikaista. (SHL 37 §.)

Palvelutarpeen arviointi sisältää:

- 1) yhteenvedon asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta;
- 2) sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä;

- 3) asiakkaan mielipiteen ja näkemyksen palvelutarpeestaan, ellei palvelutarpeen arvioimiseen yhteistyössä asiakkaan kanssa ole ilmeistä estettä;
- 4) asiakkaan ja sosiaalihuollon ammattihenkilön arvion sosiaalihuoltolain 42 §:n mukaisen omatyöntekijän tarpeesta. (SHL 37 §.)

6.2 Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, jollei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa, jollei siihen ole ilmeistä estettä. (SHL 39 § 1 momentti.)

Jos vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen edellyttää erityisiä toimenpiteitä, ne on kirjattava asiakassuunnitelmaan (VPL 4 § 2 momentti). Säännös otettiin uuteen vammaispalvelulakiin, koska kehitysvammalaki ei 1.1.2025 alkaen enää sovelleta sellaisiin kehitysvammaisiin henkilöihin, joihin ei tarvitse kohdistaa rajoitustoimenpiteitä tai jotka eivät ole tahdosta riippumattomassa erityishuollossa. Säännöksessä mainittujen toimien kirjaaminen asiakassuunnitelmaan saattaa kuitenkin olla tarpeellista myös muiden vammaisten henkilöiden kohdalla. Asiakassuunnitelmaan kirjattavia itsemääräämisoikeutta vahvistavia erityisiä toimenpiteitä voivat hallituksen esityksen (HE 191/2022, s. 169) mukaan olla esimerkiksi:

- toimenpiteet henkilön itsenäisen suoriutumisen tukemiseksi ja edistämiseksi sekä itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi
- kohtuulliset mukautukset henkilön täysimääräisen osallistumisen ja osallisuuden turvaamiseksi ja
- henkilön käyttämät kommunikaatiomenetelmät.

Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa:

- 1) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta;
- 2) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä;
- 3) omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta;
- 4) tiedot siitä, kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan;
- 5) asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista;
- 6) asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään;
- 7) arvion asiakkuuden kestosta;

- 8) tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen, ja vastuiden jakautumisesta niiden kesken;
- 9) suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot;
- 10) selvityksen asiakkaan elämäntilanteen ja toimintaympäristön vaikutuksesta toimintakykyyn;
- 11) asiakkaan ehdotuksen sellaisesta palvelujen tuottamis- ja toteuttamistavasta, jolla voidaan parhaiten vastata hänen tarpeisiinsa. (SHL 39 §.)

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovitettava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuuteen laatia suunnitelma sekä suunnitelman sisältöön ja asiaan osallisiin sovelletaan lisäksi, mitä niistä erikseen säädetään. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, asiakkaan suostumuksella voidaan laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen. (SHL 39 § 3 momentti.)

Palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman kuvaukset löytyvät myös THL:n verkkosivuilta Vammaispalvelujen käsikirjasta.

6.3 Vammaisen lapsen osallisuuden tukeminen

Vammaisen lapsen osallisuuden tukemiseen asiakasprosessissa on kiinnitettävä erityistä huomiota (VPL 3 § 4 momentti). Alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon toimissa, jotka koskevat alaikäistä, on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu. (Sosiaalihuollon asiakaslaki 10 § 1 ja 2 momentti.)

Jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua, tulee hyvinvointialueen tehdä holhoustoimesta annetun lain 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Alaikäisen henkilön toivomukset ja mielipide asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. (sosiaalihuollon asiakaslaki 10 § 3 momentti.)

Lapsen ja nuoren oikeudesta saada tietoa sekä esittää mielipiteensä ja toiveensa asiassa säädetään sosiaalihuoltolain 32 §:ssä. Säännöksen ensimmäisen momentin mukaan sosiaalihuollon tarvetta arvioitaessa, lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä sekä sosiaalihuoltoa toteutettaessa lapsen ja nuoren mielipiteisiin ja

toivomuksiin on kiinnitettävä erityistä huomiota. Lapselle on turvattava hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla mahdollisuus saada tietoa häntä koskevassa asiassa ja esittää siitä mielipiteensä ja toivomuksensa. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.

Mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantaisivat hänen kehitystään tai ovat vastoin lapsen muuta erittäin tärkeää yksityistä etua (SHL 32 § 2 momentti).

Lapsella ja nuorella tarkoitetaan vammaispalvelulaissa sosiaalihuoltolain 3 §:ssä tarkoitettua lasta (alle 18-vuotias) ja nuorta (18–24-vuotias) (VPL 3 § 4 momentti).

7 LAKI SOSIAALIHUOLLON ASIAKKAAN ASEMESTA JA OIKEUKSISTA

Sosiaalihuollon asiakaslain 8 §:n 1 momentissa todetaan, että sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. (sosiaalihuollon asiakaslaki 8 § 2 momentti.)

Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintolaissa (434/2003). Hallintolain 34 §:n 1 momentin mukaan asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun.

Asiakkaan tahdosta riippumattomista toimenpiteistä sekä asiakkaan hoitoon tai huoltoon liittyvistä pakotteista ja rajoituksista sekä niitä koskevasta päätöksentekomenettelystä sosiaalihuollossa on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään (sosiaalihuollon asiakaslaki 8 § 4 momentti).

Sosiaalihuollon asiakaslain 9 §:n 1 momentin mukaan, jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja

ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.

Jos täysi-ikäinen asiakas on henkilöönsä tai varallisuuttaan koskevassa asiassa ilmeisen edunvalvonnan tarpeessa, tulee hyvinvointialueen tehdä holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus holhousviranomaiselle edunvalvojan määrittämiseksi asiakkaalle (sosiaalihuollon asiakaslaki 9 § 2 momentti).

8 OMATYÖNTEKIJÄ

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Työntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Omatyöntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu (laillistettu ja nimikesuojattu) ammattihenkilö. Omatyöntekijänä saa toimia mainituissa pykälässä tarkoitetun ammattihenkilön sijaan terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu (laillistettu / luvan saanut sekä nimikesuojattu) ammattihenkilö, jos se on asiakkaan palvelukokonaisuuden kannalta perusteltua (SHL 42 § 2 momentti).

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 12 §:n 1 momentin mukaan sosiaalityöntekijän tehtävissä voi tilapäisesti toimia enintään vuoden ajan sosiaalityöntekijän ammattiin opiskeleva henkilö, joka on suorittanut hyväksytysti sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelun. Oikeus toimia tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä enintään vuoden ajan on myös henkilöllä, joka on suorittanut soveltuvan yliopistossa suoritettun yhteiskuntatieteellisen alan korkeakoulututkinnon tai sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon, johon on sisältynyt tai jonka lisäksi on suoritettu hyväksytysti sosiaalityön perus- ja aineopinnot sekä käytännön harjoittelu taikka jolla on soveltuvan yliopistossa suoritettun yhteiskuntatieteellisen alan korkeakoulututkinnon tai sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinnon ja sosiaalityön perus- ja aineopintojen lisäksi riittävä käytännön kokemus ja ammattitaito. Tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimiva henkilö toimii laillistetun sosiaalityöntekijän johdon ja valvonnan alaisena.

Sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain 12 §:n 4 momentin mukaan tilapäisesti sosiaalityöntekijän tehtävissä toimivalla henkilöllä ei ole sosiaalityöntekijälle säädettyä oikeutta päättää kiireellisissä tapauksissa tahdosta riippumattoman huollon antamisesta tai siihen liittyvistä toimenpiteistä.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai muun erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä ja tehtävä on hoidettava virkasuhteessa (SHL 42 § 3 momentti).

Omatyöntekijänä toimivan henkilön tehtävänä on asiakkaan tarpeiden ja edun mukaisesti edistää sosiaalihuoltolain 38 §:n (palvelujen järjestäminen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti) 2 ja 3 momentissa säädetyn toteuttamista sekä toimia tarvittaessa muissa sosiaalihuoltolaissa säädetyissä tehtävissä (SHL 42 § 4 momentti).

Sosiaalihuoltolain 42 §:n 5 momentin mukaan erityistä tukea tarvitsevaa lasta tai muuta erityistä tukea tarvitsevaa henkilöä koskevaa sosiaalihuoltoa toteutettaessa omatyöntekijän tai muun sosiaalipalveluista vastaavan työntekijän tulee tavata asiakas asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

9 LÄHEISVERKOSTON KARTOITTAMINEN

Sosiaalihuoltolain 43 §:n 1 momentin mukaan läheisverkoston kartoittamisella tarkoitetaan sen selvittämistä, miten omaiset tai muut asiakkaalle läheiset henkilöt osallistuvat asiakkaan tukemiseen. Läheisverkoston kartoittaminen toteutetaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai tarvittaessa muulloin asiakkuuden aikana. Kartoittamisen voi tehdä ilman asiakkaan suostumusta vain, jos:

- 1) asiakas on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään ja turvallisuudestaan ja tieto on välttämätön palvelutarpeen selvittämiseksi; tai
- 2) tieto on tarpeen lapsen edun vuoksi.

Kartoittamisen yhteydessä selvitetään tarvittaessa omaisten ja läheisten mahdollinen tuen tarve (SHL 43 § 2 momentti).

10 MONIALAINEN YHTEISTYÖ

Sosiaalihuoltolain 41 §:n 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioimiseksi, päätösten tekemiseksi ja sosiaalihuollon toteuttamiseksi toimenpiteestä vastaavan sosiaalihuollon viranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on henkilön yksilöllisiin tarpeisiin nähden riittävästi asiantuntemusta ja osaamista. Jos henkilön tarpeiden arviointi ja niihin vastaaminen edellyttävät sosiaalitoimen tai muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän

pyynnöstä henkilön palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen ja asiakassuunnitelman laatimiseen.

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin sosiaalihuoltolaissa tarkemmin säädetään. (SHL 41 § 2 momentti.)

Asiakastietojen kirjaamisesta monialaisessa yhteistyössä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa säädetään asiakastietolain 7 luvussa. Tietojen antamisesta ilman asiakkaan lupaa sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa sekä muihin terveyspalveluihin välttämättömien terveyspalvelujen järjestämiseksi ja toteuttamiseksi säädetään asiakastietolain 53 §:ssä. Sosiaalihuollon viranomaisen oikeudesta saada laissa säädettyjen tehtäviensä suorittamiseksi tarpeellista virka-apua muilta viranomaisilta säädetään sosiaalihuollon asiakaslain 22 §:ssä.

11 HAKEMINEN, PÄÄTÖKSENTEKO JA PALVELUJEN TOTEUTTAMINEN

Sosiaalihuoltolain 34 §:n mukaan sosiaalihuoltoasia tulee vireille hakemuksesta tai kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon työntekijä on muutoin tehtävissään saanut tietää mahdollisesti sosiaalipalvelujen tarpeessa olevasta henkilöstä. Sosiaalihuollon asiakkuus alkaa hakemuksesta tai kun muulla tavoin vireille tullutta asiaa ryhdytään käsittelemään tai henkilölle annetaan sosiaalipalveluja.

Vammaispalvelujen hakemus voi tulla vireille kirjallisesti tai viranomaisen suostumuksella myös suullisesti (hallintolaki 19 §). Mikäli suulliseen vireillepanoon suostutaan, on viranomaisen kirjattava tarkasti kaikki asiakkaan vaatimukset häntä koskeviin asiakirjoihin (hallintolaki 42 §). Iäkkäällä henkilöllä on vanhuspalvelulain nojalla oikeus tehdä hakemus sosiaalipalvelujen myöntämiseksi myös suullisesti (laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 18 §).

Virkasuhteessa olevan sosiaalihuollon ammattihenkilön tulee aina tehdä vammaisen henkilön palveluita koskevat päätökset, jotka pohjautuvat asiakkaan kanssa laadittuun asiakassuunnitelmaan tai palvelutarpeen arviointiin (VPL 5 § 1 momentti). Viranhaltijan vammaispalvelujen päätökset tehdään kirjallisesti ja päätökseen liitetään ohjeet oikaisuvaatimuksen tekemisestä. Päätöksessä on otettava kantaa kaikkiin hakemuksessa esitettyihin vaatimuksiin ja väitteisiin. Päätösten perusteluihin on kiinnitettävä huomiota erityisesti silloin, jos palvelujen määrästä tai järjestämistavasta ei

ole päästy yhteisymmärrykseen ja/tai päätös poikkeaa siitä, mitä on kirjattu asiakassuunnitelmaan.

Vammaispalvelulain mukaiset päätökset on tehtävä siten, että ne ovat voimassa toistaiseksi, ellei henkilön oma etu, yksilöllinen tilanne tai palvelun luonne edellytä määräaikaista päätöstä (VPL 5 § 1 momentti).

Palveluja koskevasta päätöksenteosta ja päätösten toimeenpanosta säädetään sosiaalihuoltolain 45 §:ssä ja 46 §:ssä. Sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva asia on käsiteltävä ja päätös tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella viipymättä siten, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muissa kuin kiireellisissä asioissa päätös on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun asia on tullut vireille.

Päätös on toimeenpantava kiireellisissä tapauksissa viipymättä ja muissa kuin kiireellisissä tapauksissa ilman aiheetonta viivytystä. Päätös on kuitenkin toimeenpantava viimeistään 3 kuukaudessa asian vireille tulosta. Aika voi olla tätä pidempi, jos asian selvittäminen erityisestä syystä vaatii pidempää käsittelyaikaa tai toimeenpanon viivästymiselle on muu asiakkaan tarpeeseen liittyvä erityinen peruste. (SHL 45 § 2 momentti.)

Jos asiakassuunnitelmaan kirjatusta sosiaalipalvelujen kokonaisuudesta poiketaan, poikkeaminen on perusteltava päätöksessä. Asian käsittelemisestä ja päätöksenteosta säädetään lisäksi hallintolaissa (SHL 45 § 4 momentti).

Sosiaalihuoltolain 46 §:n 1 momentissa säädetään, että omatyöntekijän kanssa asiakastyötä tekevän virkasuhteessa olevan sosiaalityöntekijän on tehtävä päätös niistä sosiaalipalveluista, joilla yhdessä turvataan sosiaalihuoltolain 12 ja 13 §:n mukaisesti erityistä tukea tarvitsevan lapsen tai erityistä tukea tarvitsevan muun asiakkaan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä terveys ja kehitys, jos menettely on asiakkaan edun mukainen. Sosiaalihuoltolain 46 §:n 2 momentin mukaan päätökset koskevat asiakkaan taikka hänen huolenpidostaan vastaavan henkilön tarvitsemia sosiaalipalveluja.

Sosiaalihuoltolain 46 §:n 1 momentissa tarkoitettu viranhaltija tekee päätökset ottaen huomioon sosiaalihuoltolain 39 §:ssä tarkoitetussa asiakassuunnitelmassa esitetyn arvion palvelujen välttämättömyydestä sekä suunnitelmat niistä terveydenhuollon, opetustoimen tai työ- ja elinkeinohallinnon palveluista, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan huolenpidon, toimeentulon, terveyden tai kehityksen kannalta. Sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskevasta yhteisestä suunnitelmasta säädetään 39 §:n 3 momentissa. Kiireellisiä toimenpiteitä koskeva päätös on tehtävä

siten kuin sosiaalihuoltolain 45 §:n 1 momentissa säädetään. Toimeentulotukea koskevat päätökset voi tehdä toimeentulotuesta vastaava viranhaltija ottaen huomioon asiakkaan tai hänen perheenjäsenensä omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvion tuen tarpeesta. (SHL 46 § 3 momentti.)

Palvelujen jatkuvuuden turvaamisesta säädetään lisäksi sosiaalihuoltolain 38 §:n 3 momentissa. Säännöksen mukaan henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Vammaispalveluissa on huomioitava asiakkaan itsenäinen selviytyminen palvelujen avulla. Jos tuen tarve on vain osittain pysyvä tai pitkäaikainen, on tuki järjestettävä muilta osin siten kuin sosiaalihuoltolain 38 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään.

Vammaisen henkilön perheelle järjestettävien palvelujen tarkoituksena on tukea vammaisen henkilön toimintakykyä ja hyvinvointia sekä täydentää vammaisen henkilön palvelukokonaisuutta. Perheelle järjestettävät palvelut sisällytetään osaksi vammaisen henkilön palvelukokonaisuutta. (VPL 5 § 3 momentti.) Vammaispalvelulain mukaisista palveluista tehtävät päätökset tehdään vammaiselle henkilölle, ja myös perheelle tai läheiselle annetut palvelut kirjataan vammaisen henkilön (lapsi/aikuisen) tietoihin.

Sen lisäksi, mitä sosiaalihuoltolain 4 ja 5 §:ssä säädetään asiakkaan ja lapsen edusta, vammaisen henkilön palvelujen toteuttamisessa on otettava huomioon vammaisen henkilön käyttämä kieli, kommunikointitapa, kulttuuritausta, mielipide sekä osallisuus ja toimintamahdollisuudet omassa toimintaympäristössä. Lisäksi on otettava huomioon lapsen tai nuoren ikä ja kehitysvaihe. Palvelut on toteutettava siten, että ne turvaavat vammaisen henkilön hyvinvoinnin ja kehityksen tukien hänen voimavarojaan ja vahvuuksiaan. (VPL 5 § 4 momentti.)

12 ASIAKASMAKSUT

Asiakasmaksulain 4 ja 5 §:ssä kuvataan maksuttomat sosiaali- ja terveyspalvelut. Asiakasmaksulain 4 §:n 5 kohdan mukaan vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin sisältyvä apu ja tuki on maksutonta seuraavissa palveluissa:

- valmennus
- henkilökohtainen apu
- erityinen osallisuuden tuki
- tuettu päätöksenteko
- vaativa moniammatillinen tuki
- asumisen tuki
- kotona järjestettävä lapsen asumisen tuki

- esteettömän asumisen tuki
- lyhytaikainen huolenpito
- päivätoiminta
- kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminta
- liikkumisen tuki
- 34 §:ssä mainitut muut palvelut ja tukitoimet.

Lisäksi maksuttomia ovat:

- lyhytaikaisena huolenpitona järjestettävään aamu- ja iltapäivätoimintaan liittyvä ylläpito
- vammaispalvelulain 25 §:n mukaiset päivätoiminnan ja vammaispalvelulain 27 §:n mukaiset kehitysvammaisten henkilöiden työtoiminnan matkat, jos henkilöllä on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa eikä hän pysty itsenäisesti käyttämään julkista joukkoliikennettä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.
- asumisen tukeen ja kotona järjestettävään lapsen asumisen tukeen sisältyvät palvelut, jotka erillisinä palveluina järjestettyinä saattaisivat olla maksullisia (esimerkiksi asumisen tukeen sisältyvä kotihoito tai kotisairaanhoito).

Poikkeuksena asumisen tuesta ja henkilökohtaisesta avusta voidaan kuitenkin periä maksu, jos henkilö saa niihin korvausta muun lain kuin vammaispalvelulain nojalla.

Asiakasmaksulain 7 e §:n mukaan hyvinvointialue voi periä asiakkaalta vammaispalvelulain 7 §:ssä tarkoitettuun valmennukseen, 16 §:ssä tarkoitettuun vaativaan moniammatilliseen tukeen, 18 §:ssä tarkoitettuun asumisen tukeen, 24 §:ssä tarkoitettuun lyhytaikaiseen huolenpitoon, 25 §:ssä tarkoitettuun päivätoimintaan ja 34 §:ssä tarkoitettuihin muihin lain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittaviin palveluihin liittyvästä ylläpidosta kohtuullisen maksun.

Asiakasmaksulain 7 f §:n mukaan hyvinvointialue voi periä asiakkaalta vammaispalvelulain 28 §:ssä tarkoitettua liikkumisen tuesta enintään julkisen liikenteen maksua vastaavan maksun tai muun siihen verrattavan kohtuullisen maksun silloin, kun liikkumisen tuki järjestetään vammaispalvelulain 29 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuna kuljetuspalveluna. Sosiaali- ja terveyslautakunta päätti, että 21.1.2025 alkaen vammaispalvelulain mukaisen liikkumisen tuen kuljetuspalveluiden maksut määräytyvät Helsingin seudun liikenteen lippujen hintojen mukaisesti (Uuden vammaispalvelulain mukaiset asiakasmaksut 21.1.2025 alkaen, 4 §).

Asiakasmaksu voidaan periä myös vammaispalvelulain mukaisessa kodin ulkopuolella järjestettävässä lapsen asumisen tuessa (asiakasmaksulaki 7 d §).

Vammaispalvelulain 33 §:ssä tarkoitettujen hengityslaitteen varassa elävien henkilöiden terveydenhuollon palveluista ovat maksuttomia hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle annettava hoito, ylläpito terveydenhuollon laitoshoidon aikana sekä hoitoon liittyvät kuljetukset (asiakasmaksulaki 5 § 3 kohta).

Asiakasmaksulain 11 §:n mukaan sosiaalihuollon palveluista määrätty maksu ja terveydenhuollon palveluista henkilön maksukyvyn mukaan määrätty maksu on jätettävä perimättä tai sitä on alennettava siltä osin kuin maksun periminen vaarantaa henkilön tai perheen toimeentulon edellytyksiä tai henkilön lakisääteisen elatusvelvollisuuden toteuttamista. Hyvinvointialue voi samoilla perusteilla päättää alentaa tai jättää perimättä myös tasasuuruisia terveystalvelujen maksuja. Hyvinvointialue voi päättää, että maksuja voidaan alentaa tai jättää perimättä myös silloin, jos siihen on syytä huollolliset näkökohdat huomioon ottaen. Maksun alentamisen ja perimättä jättämisen on oltava ensisijaista toimeentulotukeen nähden. (Asiakasmaksulaki 11 § 1–3 momentti.)

Asiakasmaksujen alentamisesta ja perimättä jättämisestä on pysyväisohje PYSY072. Vammaispalvelujen asiakasmaksuista on pysyväisohje PYSY050.

13 MUUTOKSENHAKU

Vammaispalvelulain nojalla annettuun päätökseen saa vaatia oikaisua Helsingin kaupungin sosiaali-, terveys- ja pelastuslautakunnan yksilöasioiden jaostolta. Oikaisuvaatimukseen sovelletaan, mitä hallintolaissa säädetään. (VPL 35 §.)

Ohjeet oikaisuvaatimuksen tekemiseen tulee antaa samanaikaisesti päätöksen kanssa (hallintolaki 46 § 1 momentti). Oikaisuvaatimus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (hallintolaki 49 c § 1 momentti). Hallintolain 59 §:n mukaan tavallinen tiedoksianto toimitetaan postitse kirjeellä vastaanottajalle. Vastaanottajan katsotaan saaneen asiasta tiedon seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä, jollei muuta näytetä.

Oikaisuvaatimus on käsiteltävä kiireellisenä (hallintolaki 49 e §).

Muutoksenhaussa hallintotuomioistuimeen sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään (VPL 36 §). Oikaisuvaatimukseen annetusta päätöksestä voi valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 13 § 2 momentti). Päätökseen on liitettävä valitusosoitus, jossa on ohjeet valituksen tekemiseen (hallintolaki 47 §).

Hallinto-oikeuden antamaan päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan (laki

oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 107 § 1 momentti). Hallinto-oikeuden on liitettävä päätökseensä valitusosoitus, jossa on ohjeet valituksen tekemiseen (laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa 88 §).

14 SIIRTYMÄSÄÄNNÖKSET

Uusi vammaispalvelulaki on tullut voimaan 1.1.2025.

Poiketen siitä, mitä vammaispalvelulain 12 §:n 4 momentissa säädetään, vammaiselle henkilölle on järjestettävä erityistä osallisuuden tukea vähintään 10 tuntia kuukaudessa ennen 1 päivää tammikuuta 2026 ja vähintään 20 tuntia kuukaudessa ennen 1 päivää tammikuuta 2027.

Uuden vammaispalvelulain voimaan tullessa vireillä olleet vanhan vammaispalvelulain (380/1987) ja kehitysvammalain mukaiset hakemukset on käsiteltävä noudattaen vanhoja säännöksiä. Uuden vammaispalvelulain voimaan tullessa vireillä ollut muutoksenhakuasia käsitellään loppuun noudattaen vanhoja säännöksiä. (VPL 42 § 2 momentti ja kehitysvammalain muutoksia koskevat siirtymäsäännökset.)

Vanhan vammaispalvelulain ja kehitysvammalain perusteella tehdyt päätökset pysyvät voimassa päätöksiin merkityn voimassaoloajan, kuitenkin enintään kolme vuotta uuden vammaispalvelulain voimaantulosta. Päätökset on kuitenkin saatettava uuden vammaispalvelulain mukaisiksi vammaisen henkilön aloitteesta aina tai hyvinvointialueen aloitteesta silloin, kun vammaisen henkilön palvelutarve sitä edellyttää. Poikkeuksena on kehitysvammalain perusteella tehty päätös kuntouttavasta varhaiskasvatuksesta, jota ei koske kolmen vuoden enimmäisaika. (VPL 42 § 3 momentti ja kehitysvammalain muutoksia koskevat siirtymäsäännökset.)

LISÄTIEDOT

Vammaisten sosiaalityön päällikkö

Vammaisten sosiaalityön päällikkö

Toiminnansuunnittelija

ALLEKIRJOITUS

toimialajohtaja

sosiaali-, terveys- ja pelastustoimiala

perhe- ja sosiaalipalvelujen johtaja

LIITE 1

Pysyväisohjeen liitteenä on kumottu pysyväisohje 4.4.16, Vammaispalvelulain soveltaminen sosiaalityössä, joka koskee ennen 1.1.2025 voimassa ollutta vammaispalvelulakia (380/1987). Liitteen ohjeita kuitenkin noudatetaan vain tilanteissa, joissa vammaispalveluhakemus on tullut vireille ennen 1.1.2025. Myös ennen 1.1.2025 vireille tulleet muutoksenhakuasiat käsitellään noudattaen vanhoja säännöksiä ja soveltamisohjeita. Jos vammaispalveluhakemus on tullut vireille ennen 1.1.2025, käsitellään myös hakemukseen annettua päätöstä koskeva muutoksenhakuasia vanhan lain ja soveltamisohjeen mukaisesti, vaikka muutoksenhakuasia olisi tullut vireille 1.1.2025 tai sen jälkeen.

Vammaispalvelulain soveltaminen sosiaalityössä PYSY 4.4.16, 22.12.2009

1

Vammaispalvelulaki ja -asetus

Lain tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä. Vammaisella henkilöllä tarkoitetaan laissa henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Vaikeavammaisuus määritellään kunkin palvelun tai tukitoimen osalta erikseen.

Kunnan on huolehdittava siitä, että vammaisille tarkoitetut palvelut ja tukitoimet järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisena kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380) (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759)

Erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluvat palvelut

Vammaispalvelulain mukaiset tukitoimet ja palvelut jakaantuvat erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin kuuluviin palveluihin joihin vammaisella on subjektiivinen oikeus ja ns. määrärahasidonnaisiin tukitoimiin.

Vaikeavammaisuutta määriteltäessä kriteereinä käytetään toimintakyvyn pitkäaikaista alentumista, erityisiä suoriutumisvaikeuksia tavanomaisissa elämäntoiminnoissa ja/tai välttämätöntä tarvetta apuun tai palveluihin, jotka johtuvat pysyvästä vammasta tai pitkäaikaissairaudesta.

Palvelut ja taloudelliset tukitoimet, joihin vaikeavammaisella henkilöllä voi olla subjektiivinen oikeus:

- kohtuulliset kuljetuspalvelut ja niihin liittyvät saattajapalvelut
- tulkkipalvelut
- henkilökohtainen apu
- palveluasuminen
- korvaus asunnon muutostöistä aiheutuneisiin kohtuullisiin
- kustannuksiin
- korvaus asuntoon kuuluvien välineiden ja laitteiden
- hankkimisesta aiheutuneisiin kohtuullisiin kustannuksiin
- päivätoimintaa

Määrärahasidonnaiset palvelut ja tukitoimet

Määrärahasidonnaisia palveluja ja tukitoimia kunnan tulee järjestää kaikille lain tarkoittamille vammaisille henkilöille heidän vammaisuutensa edellyttämän tarpeen mukaisesti, kuitenkin kunnassa varattujen määrärahojen ja toiminnasta päätettyjen kohdennusten puitteissa.

Määrärahasidonnaisia palveluja ja tukitoimia ovat:

- kuntoutusohjaus
- päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat
- välineet, koneet ja laitteet
- sopeutumisvalmennus
- ylimääräiset vaatetuskustannukset
- muita vammaispalvelulain tarkoituksen toteuttamiseksi
- tarpeellisia palveluja

2

Vammaispalvelulain muutokset

Vammaispalvelulain muutokset tulivat voimaan 1.9.2009 lukien. Lakimuutoksessa vaikeavammaiset henkilöt saivat subjektiivisen oikeuden henkilökohtaiseen apuun, jonka toteuttamistavat ovat nykyistä henkilökohtainen avustajajärjestelmää

monipuolisemmat. Vaikeavammainen henkilö voi edelleenkin toimia henkilökohtaisen avustajan työnantajana.

Henkilökohtaista apua voidaan tämän lisäksi toteuttaa kunnan omana toimintana, ostopalveluina tai palvelusetelin avulla.

Kunnan on järjestettävä henkilökohtaista apua, mutta ei välttämättä omaa avustajaa niille vaikeavammaisille henkilöille, jotka täyttävät lain edellyttämät kriteerit henkilökohtaisen avun saamisesta.

Lakimuutoksessa vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden oikeuksien toteutumista vahvistettiin lisäksi säätämällä vammaispalvelujen ja tukitoimien tarpeen viivytyksettömästä selvittämisestä, palvelusuunnitelman viivytyksettömästä laatimisesta sekä määräajasta päätöksenteossa.

Vammaispalvelulaki on erityislaki ja sen toissijaisuus säilyy. Toissijaisella lailla tarkoitetaan, että vammaisella henkilöllä on mahdollisuus saada kyseisen lain perusteella myönnettäviä palveluja tai tukitoimia, mikäli tarvittavia asioita ei voida turvata minkään muun lain nojalla. Muita mahdollisia sovellettavia lakeja ovat esimerkiksi sosiaalihuoltolaki, tapaturmalaki, liikennevakuutuslaki ja kuntoutuslaki.

Vammaispalvelulain ja kehitysvammaisten erityishuollon välinen suhde.

1.9.2009 vammaispalvelulaki muuttui ensisijaiseksi suhteessa kehitysvammalakiin. Tämä tarkoittaa, että mikäli sama palvelu on olemassa sekä vammaispalvelulaissa että kehitysvammalaissa, on kehitysvammahuollon asiakkaalla oikeus valita omalta kannaltaan edullisempi vaihtoehto esim. asumisen tai päivätoiminnan toteuttamisessa.

Kehitysvammaisten erityishuoltoa järjestetään tulevaisuudessakin erityishuollon tarpeessa oleville henkilöille. Kehitysvammalakia on edelleen sovellettava silloin, mikäli vammaispalvelulain mukaiset palvelut eivät ole asiakkaan kannalta tarkoituksenmukaisia, riittäviä tai sopivia.

Erityishuolto-ohjelmaan kirjataan edelleen kaikki ne palvelut, jotka järjestetään kehitysvammaisille henkilöille kehitysvammalain nojalla. Kehitysvammalain tarkoitusta, soveltamisalaa sekä palveluja koskevat pykälät jäävät voimaan. Jos kehitysvammaiselle järjestetään palveluja vammaispalvelulain nojalla kehitysvammalain sijasta, jäävät nämä palvelut pois erityishuolto-ohjelmasta ja ne sijoitetaan asiakkaan palvelusuunnitelmaan.

Palvelutarpeen selvittäminen

Asiakkaan palveluprosessi alkaa, kun sosiaalityöntekijä saa tiedon asiakkaan palvelutarpeesta. Yhteydenotto voi olla hakemus, puhelu, lähete tai muu kirjallinen ilmoitus. Se voi myös olla työntekijän tapaaminen toimipisteessä. Yhteydenottoja voi olla asiakas itse, viranomainen, yhteistyötaho tai muu henkilö.

Asiakkaan tai hänen edustajansa yhteydenotto merkitään ATJ:n YHTO-näytölle. Merkinnän tekee se työntekijä, jolle yhteydenotto tulee. Työntekijä siirtää tarvittaessa asiakkaan sille työntekijälle, joka on vastuussa ko. asiakkaiden palveluista.

Työntekijöiden tulee tarkistaa päivittäin omalta YHTO-näytöltään sinne siirretyt asiakkaat.

Lain mukaan palveluiden tai niihin liittyvien tukitoimien selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä palvelun saamista koskevan yhteydenoton jälkeen. Laskettaessa em. määräaikaa ei yhteydenottopäivää lasketa mukaan. Arkipäivänä ei myöskään pidetä pyhäpäivää eikä arkilauantaita. Tämä selvittämisen aloittaminen voi käytännössä tarkoittaa esim. kotikäynnistä sopimista tai ilmoitusta asiakkaalle (puhelimitse tai kirjallisesti) että hänen asiansa on otettu käsittelyyn.

4

Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma on laadittava ilman aiheetonta viivytystä ja muutoinkin sosiaalihuollon asiakaslain 7 §:n edellyttämällä tavalla. Tämän tarkoittaa ensinnäkin suunnitelman laatimista yhdessä ja yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa. Suunnitelma laaditaan aina, mikäli kyseessä ei ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Mikäli täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, vamman, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene osallistumaan ja vaikuttamaan palveluidensa suunnitteluun ja toteuttamiseen tai ymmärtämään ehdotettujen toimenpiteiden vaikutuksia, on asiakkaan tahtoa selvitettävä yhdessä hänen laillisen edustajansa tai omaisten tai muun läheisen henkilön kanssa. Alaikäisen henkilön toivomukset tai mielipide on selvitettävä ja otettava huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla.

Palvelusuunnitelmasta on käytävä ilmi asiakkaan yksilöllinen tilanne niiltä osin, kun se vaikuttaa palvelujen sisällöstä, määrästä ja järjestämistavasta päättämiseen. Vammaan tai sairauteen liittyvien seikkojen lisäksi asiakkaan yksilöllisen tilanteensa selvittäminen edellyttää myös hänen sosiaalisen toimintaympäristönsä (mm. työssäkäynti, opiskelu,

perhesuhteet) huomioimista päätöksenteossa. Asiakkaan oman näkemys palveluiden tarpeesta sekä niiden järjestämisestä tulee myös kirjata palvelusuunnitelmaan.

Palvelusuunnitelma tulee tarvittaessa sisältää myös muita kuin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa tarkoitettuja toimenpiteitä. Siihen voidaan liittää tiedot jo laadituista muista suunnitelmista.

Asiakasta on ohjattava hakemaan palvelusuunnitelmaan kirjattuja palveluja ja tukitoimia.

Lähtökohtaisesti palvelusuunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee asiakkaalle myöntää, ellei ole erityistä perusteltua syytä menetellä toisin. Tällöin suunnitelmasta poikkeaminen tulee aina päätöksessä erikseen perustella. Samoin tilanteessa, jossa asiakkaan ja työntekijän näkemykset palveluiden määrästä, laadusta ja/tai järjestämistavasta poikkeavat toisistaan.

Palvelusuunnitelma on tarkistettava aina asiakkaan tarpeiden ja olosuhteiden muuttuessa sekä muutoinkin tarpeen mukaan. Suunnitelmaan voidaan merkitä tarkistamisajankohta. Palvelusuunnitelma on syytä tarkistaa vähintään noin 2–3 vuoden välein.

Palvelusuunnitelman tavoitteet:

- Koota asiakkaan saamat palvelut ja suunnitelmat yhdeksi kokonaisuudeksi.
- Auttaa tunnistamaan asiakkaan/perheen palvelujen ja tuen tarpeet.
- Parantaa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja vaikutusmahdollisuuksia.
- Ohjata asiakasta/perhettä palveluiden piiriin.
- Olla pohjana kunnan palvelujen kehittämis- ja suunnittelutyössä.

Asiakkaan näkemys palveluiden tarpeesta ja toteuttamistavasta kirjataan palvelusuunnitelmaan. Palvelusuunnitelma ei kuitenkaan ole asiakirja, jolla asiakkaalle syntyisi oikeus vaatia suunnitelmaan sisältyviä palveluja ja tukitoimia. Palvelusuunnitelmasta ei myöskään ole valitusoikeutta.

5

Palveluiden hakeminen

Vammaispalvelujen saamiseksi on tehtävä hakemus. Hakemus on hyvä pyytää kirjallisena ja hakemuksen tulee sisältää liitteessä (liite 2 vammaispalveluhakemus) mainitut tiedot.

Yleisluontoisia kysymyksiä voi vammaispalvelun sosiaalityöntekijöille esittää sähköpostitse, mutta tietosuojaan puute estää yksittäistapausten kommentoinnin tai hakemuksen tarkentamisen sähköpostitse. Vammaispalveluhakemus on tulostettavissa osoitteessa www.hel.fi/sosv > lomakkeet.

Hakemukseen tulee liittää lääkärintodistus ja mahdolliset muut asiaa koskevat asiantuntijalausunnot. Liitteitä ei tarvita, mikäli em. tiedot ovat päätöksentekijän käytettävissä eikä niissä ole tapahtunut muutoksia. Saapunut hakemus merkitään ATJ:n HAKE-näytölle.

6

Päätös

Sosiaalityöntekijä tekee hakemuksesta päätöksen, joka pohjautuu asiakkaan kanssa laadittuun palvelusuunnitelmaan.

Viranhaltijan vammaispalvelun päätökset tehdään kirjallisesti ja päätökseen liitetään ohjeet mahdollisesta oikaisuvaatimuksesta.

Päätösten perusteluihin on kiinnitettävä huomiota erityisesti silloin, jos palveluiden määrästä tai järjestämistavasta ei ole päästy yhteisymmärrykseen ja/tai päätös poikkeaa siitä, mitä on kirjattu palvelusuunnitelmaan.

Päätökset tulee tehdä ilman aiheetonta viivytystä. Tämä tarkoittaa että, vammaispalvelulain mukaisia tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa lain tai tukitoimen hakemisesta, ellei asian käsittely jostain syystä edellytä pidempää käsittelyaikaa (esim. asunnonmuutostyöt). Tällöinkin on huolehdittava, ettei päätöksenteko viivästy aiheettomasti.

Mikäli kyseessä on kertaluonteinen tai ajallisesti hyvin rajattu tuki- tai palvelupäätös, tai asiakkaan palvelut järjestetään muutoin jonkin toisen lain nojalla (esimerkiksi vanhusten kotihoito, yksittäisen apuvälineen asennus, erityisvaateavustus ainoana palveluna) päätökseen voidaan kirjata tieto, että päätös on samalla palvelusuunnitelma eikä erillistä palvelusuunnitelmaa vammaispalveluissa tehdä.

Pääsääntöisesti palvelut/ taloudellinen tuki myönnetään enintään kalenterivuodeksi kerrallaan (määrärahasidonnaiset palvelut ja tukitoimet). Subjektivisen oikeuden piiriin kuuluvista palveluista ja etuuksista on kuitenkin syytä tehdä toistaiseksi voimassa olevat päätökset tapauksissa, joissa ei ole odotettavissa asiakkaan palvelu- tai tukitarpeen vähenemisen tai päättyminen.